

ĐORĐE LEBOVIĆ

ANĐELI NEĆE
SIĆI SA NEBESA

■ Laguna ■

Copyright © 2021, Zlata Lebović, Gordana Lebović i
Selena Lebović

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

**ANĐELI NEĆE
SIĆI SA NEBESA**

Sadržaj

ANĐELI NEĆE SIĆI SA NEBESA

Devet vodoravnih crta.	11
Živeti je ponekad visoko	69
Ako lažem, obesite me, moliću lepo	75
Anđeli neće sići sa nebesa	93
Bez naslova	108
Kako je Greko zaradio hleb	117
Zli umiru vertikalno	122
Sahrana počinje obično po podne	131
Važan esek	141

Dodatak: IZ PIŠČEVE BELEŽNICE 155

Dejan Mihailović: *Priče i opomene Đorđa Lebovića* 205

O piscu 211

*Kad me pitaju kako se zovem, odgovaram, Đorđe Lebović.
Kad me pitaju šta sam po profesiji, odgovaram, dramski pisac.
A kada pitaju zašto pišem, odgovaram da je to isto kao da
pitaju zašto živim.*

Đorđe Lebović

Devet vodoravnih crta

PRVA CRTA

*Vagon za deset konja, spolja
vrata blombirana, osam koraka
uzduž, četiri popreko, tovar četrdeset
Evropljana, pravac jug-jugozapad, cilj
nepoznat, godina ratna, poslednja,
februar, sneži. Noć...*

– Dobro je – rekao je Dugajlija, iz Norveške – ovakvom udobnom putovanju nisam se nadao.

Pored njega Lepuškašti, Poljak, prezrivo otpljunu.

– Norge, govoriš koješta – reče – kao da si ovog časa pao s grane tropskog drveta pa ne znaš za zimu. Ovi se vagoni ne greju, bio bih sretan kad bi nas bilo dva puta ovoliko.

– Polen ima pravo, smrznućemo se – uključi se Crveni, Namac.

Crveni je imao najduži logorski staž; kao politički logoraš, komunista, bio je obeležen crvenim trouglom; na

glavi je nosio rusku šbaru; kad su ga ruske vlasti isporučile Hitlerovoj vlasti, šbaru je zadržao za uspomenu.

Lepuškasti, Poljak, opsova i opet otpljunu. Ostali ne rekoše ništa.

Mađar, Sudija, učtivo povuče Crvenog za rukav.

– Hoće li dati nešto za jelo, za usput? – upita. – Trebalo bi da daju?...

– Budalo – dobaci iz ugla Sušičavi – gde si video da se mrtvacima daje da jedu.

I Sušičavi je, kao i Lepuškasti, bio Poljak. Kao član poljskog pokreta otpora uhvaćen je i doveden u logor, na samom početku nemačke okupacije Poljske.

Francuz pogleda Mađara, Sudiju, i klimnu glavom. Na ušima, crvenim od promrzlina, imao je nešto što je ličilo na ženske naušnice. On iskrivi svoje tanke usne.

– Oni su fini – reče.

– Fini? – nadoveza se omaleni Čeh. – I mi smo bili fini. Svi smo mi fini!... O bože, kad bih samo imao cigaretu...

Ukrajincac podiže kapu sa očiju i pažljivo odmeri Čeha.

– Imaš hleba? – upita ga.

– Imam majčinu, lopove!

Na ovu uvredu Ukrajincac se nije uzbudio, samo je štrcnuo iz nosa, pa je ponovo navukao kapu na oči.

Jedno vreme svi smo ćutali. Mađar, Sudija, prvi se promeškoljio; razroko i s nelagodom pogleda oko sebe.

– Ipak, moraju nam nešto dati – žustro reče. – Oni uvek daju nešto kad ide transport... Makar sasvim malo, ali daju.

Lepuškasti, Poljak, baci prezriv pogled u pravcu Sudije.

– Idiot – reče.

Tog trenutka Crveni je udario holandskog Jevrejina pešnicom u leđa.

– Majku ti božju holandsku – ljutito reče. – Zašto se ne navališ na nekog drugog?... Pih, al si se usmrdeo, vuci se bestraga, živino! Čuješ šta ti kažem? Ajde, gut, gut... gut – ponavljao je sa svakim novim udarcem.

– Prestani da ga udaraš – obrati se Rošavi, Belgijanac, Crvenom – nije on kriv. Dizenterija!...

Holandski Jevrejin otpuza do sredine vagona i tamo se sklupča na podu.

Moja grupa je sedela u jednom uglu, nasuprot prozora. Taj prozor je bio jedini. Iznutra je imao debele rešetke, a spolja su na njemu bile zakucane tri daske, obmotane bodljikavom žicom. Svetlo je ulazilo kroz proreze među daskama. Na suprotnoj strani od nas sedela je druga grupa i otkako smo ušli u vagon, s njihove strane neprestano se čula prepirka. Svi smo se brzo privikli na oskudno svetlo u vagonu, ali mučila nas je glad i zbog toga je većina bila budna i nervozna.

– Hej, ima li ko vatre? – promukli glas je dolazio iz dubine drugog ugla, iz tmine.

– Imaš duvana? – viknu Ukrajinac i podiže kapu sa očiju.

– Đubre jedno – odvrati glas s drugog kraja. – Da ti dam duvan za vatru? Pre ćeš da crkneš!...

– Nećeš vatre – nećeš... Hoćeš vatre – hoćeš – ravnodušno reče Ukrajinac i vrati kapu na oči.

Sedeli smo više od dva sata, a voz se nije pomakao, ni za pedalj. Moglo je biti negde oko ponoći. Otkad su zatvorili vrata, čuli smo samo kuckanje o kotače vagona, a nakon toga ništa. Hladnoća što ledi prodirala je u vagon spolja. Svojim dahom nismo se mogli zagrejati; smrznuti, bili smo bezvoljni, mašine u kvaru. Na sebi smo imali platnene prugaste čakšire i iste takve kapute. Samo poneki od nas imali su ispod kaputa i košulje. Kape na glavi su nam bile različite: šubare, vojničke kape, nekoliko šešira, parče krpe; Holandanin je obmotao

glavu nečim što je, nekada, bila lepa ženska marama. Na nogama smo imali drvene klompe vezane kanapom za noge. Većina nije imala ni krpe oko nogu, pa su im tabani bili bosii.

Iz drugog ugla nečujno se stvorio kraj našeg Ukrajinca jedan Zeleni. Tako smo zvali nemačke kriminalce jer su nosili zeleni trougao prišiven na bluzi. Zeleni odgurnu kapu sa Ukrajinčevog lica.

– Du bandit, dobićeš duvana – tiho reče. – Daj vatre!

– Ne može. Dok ne vidim tvoj duvan, nema vatre! Daj duvan, razumeš?...

Zeleni ne reče ništa, samo ispruži ruku, stisnutu u pesnicu, i poturi je pod nos Ukrajincu. Ovaj malo izmače glavu, ali kad se pesnica pred njegovim nosom otvorila, on značaki odmeri značajnu količinu duvana na Nemčevom dlanu. Mali Čeh i Rošavi, Belgijanac, pratili su svaki pokret ove dvojice nimalo trpeljivih trgovaca. U stvari, iz našeg ugla je većina bila zainteresovana za ovaj događaj.

– Kučkin sin ima duvan... – Ukrajinac je pakosno promumlaio, dok je sa Nemčeve šake pažljivo uzimao duvan.

Na kraju, ostatke duvana strese sa dlana u krpu. Nastao je tajac i uzbudljivo iščekivanje. Kresnula je šibica, a po zidovima vagona zaplesale su nemirne senke. Zeleni nečujno nestade.

– Ukrajinac, brat! – prvi je progovorio mali Čeh. Udvorički. – Daj bumašku? Samo malčice, dobićeš od mene hleba! Daj bratu... Daj...

– Imaš hleba? – mirno i bez zlobe upita ga Ukrajinac.

– Daću ti četvrt, važi?... Dobićemo hleb... Kad pođemo, dobićemo!...

Sudija, Mađar, pažljivo je slušao natezanje oko duvana.

– Naravno da ćemo dobiti hleb – uzbudeno reče. – Dobićemo i i...

– Dobićeš govno, a ne kinjer! – prekide ga Sušičavi. Stajao je u svom uglu, oslonjen na zid vagona. U tom položaju kašalj ga je manje mučio.

– Slušaj, Ukrajinac – reče Rošavi, Belgijanac – daću ti pola svog hleba za duvan, panjimaješ?... *Verstehst du?*¹ Daću ti pola hleba, čim ga dobijem.

– Brat, ja sam tražio prvi!... Daću ti i ja pola hleba. Celu polovinu!... Može?

Ukrajincac je ćutao.

– Daj meni, Ukrajinac! Daj meni!

– Daj bratu, dobićeš polovinu!... Harašo?...

Ukrajincac, među prste, iz krpe uze duvan i sasu ga Čehu u krilo.

– Gad ruski! Đavo! – opsova Rošavi.

– Hvala, brate, dobićeš hleba. Celu polovinu.

Čeh je bio zadovoljan. Iz svog krila pokupljen duvan pažljivo je motao u hartiju otcepljenu od džaka sa cementom. Kad je završio sa motanjem, brzo je otpuzao prema svetloj tački na drugoj strani vagona. Bila je to cigareta u Nemčevim ustima. Nakon obavljenog posla hitro se vratio na svoje mesto.

Sudija, Mađar, koji je napeto pratio ovu trgovinu, obrati se Ukrajincu:

– Dao si duvan? – reče mu. – To znači da si siguran da ćemo uskoro dobiti hleb. A možda ćemo dobiti i toplu kafu, znaš li?...

Rošavi se kiselo nasmeja. Niko se više nije smejao, a svi smo otpratili ovaj razgovor.

Čeh dopuza nazad na staro mesto. Bio je svestan da svi piljimo u malenu svetlu pegu u njegovoj ruci.

¹ Razumeš? (nem.).

– Ne mogu bez cigarete – reče pravdajući se – znam da je glupo, ali bez prokletih cigareta ne mogu. Ne pitam za cenu!...

Jedan od trojice Talijana, ležali su pored Čeha, pridiže se i zagleda se u njega i cigaretu.

– Porko dio, treba da nam daju hleba! – obrati mu se na svom jeziku. – Pa nisu dali... Dva dana ništa nisu dali!...

Taj Talijan imao je nanulu samo na jednoj nozi, druga je bila izmazana debelim slojem blata, sada već smrznutog. I ostala dvojica Talijana bila su blatnjava, i uplašena. Uglavnom su spavali ili su ćutali.

– Dan ili dva, kamarad, ne igraju ulogu – obrati mu se prijateljski Lepuškasti i dodade: – Treba da izdržimo i deset dana.

– Aber vas – umeša se Crveni, samouvereno, kao čovek sa iskustvom. – Nećemo putovati ni tri dana. Ni tri dana, majn libe!...

– Biće više – krkljao je Sušičavi iz ugla i besno dodade: – I proleće ćemo dočekati ovde!...

Sušičavi, Poljak, otkad smo ušli u vagon, kad nije govorio, gotovo sve vreme je kašljao. I na suprotnoj strani dvojica su se borila za vazduh, gušeci se od kašlja.

– Du, švajne – reče Crveni Holanđaninu – otkud ti na mom ramenu opet? Uf, smrdiš ko vrag... Valjda ne misliš da krepaš na mom ramenu? 'Ajde, skloni se, 'ajde, 'ajde...

Holandski Jevrejin ne reče ništa, ali ovog puta samo se prevali i opruži po podu, a potom se savi u klupko. Sa suprotne strane čula se galama. Neko je preteći psovao. Čehova cigareta je treperila i smrdela na smolu. Rumunski Jevrejin se iskašlja i pruži ruku prema Čehu. Sedeo je na kraju naše strane, glavu je držao naslonjenu na kolena i vojničku kapu preko jednog oka, a drugim okom je molećivo piljio u Čeha i u cigaretu. Govorio je jidiš.

– Du... Čeh... Du... molim... molim lepo... poslednji dim... jedan dim... molim, Čeh....

– Hajde, muzelmane,² ne moli! – podviknu mu prezrivo Lepuškasti, Poljak, potom, mnogo blaže, dodade: – Ne vredi, neće ti taj dati. Uzalud moliš!

Taj Lepuškasti, Poljak, zaista je bio lep i očuvan, nije bio nikakva krpa. Bio je pronicljiv, ali ovaj put se prevario: Čeh duboko povuče dim i baci opušak. Svetla pega pade na pod kraj nogu Rumuna; ovaj hitro uze opušak i gurnu ga u usta. Zatvorenih očiju povuče dim.

Rošavi je gledao čas u Čeha čas u Rumuna, mrmljao je nezadovoljan.

– Nezahvalnik! Ni hvala nije rekao. Srećnik! Ni hvala...

– A što da kaže hvala? – nasmeja mu se Francuz. – Zbog čega?... Gluposti!.

Crveni je stajao kraj prozora i gledao kroz rešetke u mrak.

– Mi nismo važni – reče samouvereno – potrebni su im vagoni za druge stvari. Nećemo putovati ni tri dana!

Dugajlija iz Norveške se trgnu, sumnjičavo poče da vrti glavom.

– Crveni, toliko vojnika nikada nisam video – reče. – Nije u redu, pa ovde nas nema ni tri stotine. Nešto se tu ne slaže?

– *Aber ja!*³ – Crveni odmahnu rukom. – Idemo na krčenje ruševina. U Berlin!

– Vraga u Berlin! Vraga na krčenje ruševina! – usprotivi se Lepuškasti. Bio je zauzet cepanjem košulje za obojke. – Kad bi išli blizu, ne bi nas vozili vozom. Idemo u neki drugi logor. Možda u Dahau? A možda u Buhenvald?... Vucaraće nas celu nedelju!

² Muzelman – otpisani, logoraš koji je potpuno onemoćao.

³ Naravno (nem.).

– Polan, ti baš sve znaš, a? – podsmehnu mu se Crveni.
– Nemaš pojma. Kladim se u ceo svoj hleb da idemo blizu!
*Das ist sicher...*⁴

– I ja bih se kladio! – prekide ga Čeh i glasno zacvili. –
Majku mu, da samo imam hleb, ne bih ni trenutka razmišljao, sad bih se odmah kladio!...

Lepuškasti je bio zauzet obojcima za noge, ali baci pogled i na Crvenog i na Čeha.

– Nisam glup da se kladim sa glupacima – reče.

– A da se ti i ja kladimo u četvrt hleba? – navaljivao je Crveni. – Ja kažem da ni tri dana nećemo biti na putu.

– Dobže, u četvrt – složi se Lepuškasti. – Ako ne bude-
mo šest dana na putu, dobićeš četvrt hleba od mene. Dogo-
voreno?

– Oho! Nisi glup, a lako se rastaješ od hleba?... Dogovore-
no – *es geht*⁵.

– Pazi! – reče mu Lepuškasti, vezujući čvor na kanapu obmotanom oko nanule. – Svaki dan urezaću jednu crtu u ovu dasku na zidu. Bude li manje od šest crta, gubim opkladu i ti ćeš dobiti tvoj deo hleba od mene.

Lepuškasti je izvadio iz kaiša svoj pljosnati nož od lima.

– Kad se na onom šavu u prozoru pojavi svetla traka –
reče – urezaću crtu... Evo ovde.

– U redu, majn libe – Crveni se zadovoljno smejuljio –
možeš slobodno da urežeš prvu crtu. Dopuštam ti.

– Glupaci! – promumla Rošavi. – Klade se u hleb, a skapavaju od gladi.

– Baš su fini, dopadaju mi se – reče Francuz, pa se skrupča kraj Holanđanina.

⁴To je sigurno (nem.).

⁵Važi (nem.).

Lepuškasti, Poljak, polako povuče nožem prvu crtu.
Sleva nadesno.

DRUGA CRTA

Vrata se sa škripom otvoriše.

Svetlost se okomi na nas i preseče nam pogled belinom.

*Razgovetno i oštro čuli smo komandu: – Zwei starke
mann!.... Schnell!...⁶*

*Lepuškasti, lako, kao treperava senka, prvi iskoči i nestade
u svetloj rupi.*

*Sa suprotne strane zatrepta druga senka, pa i ona brzo
nestade.*

Vrata se sa škripom zatvoriše.

*Opet smo bili u podnošljivom polumraku i u tišini; ošamu-
ćeni i smrznuti, iščekivali smo da se ponovo otvore vrata.*

– Došla su gospoda, fini! – prvi je progovorio Francuz, gledajući u vrata.

– Fini? – reče mali Čeh trljajući noge. – Đavo ih odneo!

Noć smo prespavali, sklupčani i izvrnuti na stranu. Poneki u nečijem krilu ili u zagrljaju. Mesta je bilo dovoljno, ali mi smo se u nekom trenutku zbili u gomilu. Na drugoj strani neko je stenjao celu noć. Jednolično, otegnuto, i u istom ritmu.

– Poludeću! Nek prestane taj što stenje – vikne Crveni prema drugoj strani.

– Prestaće, kad bude kaput – začu se ljutit glas iz tmine.

⁶ Dva snažna čoveka!... Brzo! (nem.).